

İSLAM'IN HAKİKATİ ve MEZHEP SORUNU

(27-28 Kasım 2015 Kelam Çalıştayı)

Editör: Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Ankara 2016

MEZHEP SORUNUNU DOĞRU ANLAMAK

Prof. Dr. Hasan ONAT*

Müslümanlar, 14 asrı aşan tarihlerinde ilk defa, küresel boyut taşıyan bir mezhep çatışması riski ile karşı karşıyadırlar. İslam dünyasında özellikle son iki asırdır yaşananlar, Müslümanları ciddi bir kimlik krizinin içine itmiştir. Bu kriz, etnik ve dinsel aidiyetler üzerinden çatışmaya dönüşmektedir. Arap dünyasında yaşananların temelinde kimlik arayışının yattığını söylemek pek yanlış olmasa gerektir. Son iki asra damgasını vuran sömürge ortamı, İslam'ın bir tür kurtuluş ideolojisine indirgenmesine ve dinin anlam ve özgürlük üzerinden değil, siyasi egemenlik üzerinden okunmasına yol açmıştır.

Müslümanların önemli bir kısmı, her şeyin siyasi egemenlik olduğunu, din ve siyasetin birbirinden ayrılmayacağını düşünmektedirler. Siyaset doğası gereği ayrıştırır. Din dili, siyasetin ayrıştırıcı dili ile bütünleşince, Müslümanlar İslam ortak paydasından iyice uzaklaşmaya başlamışlardır. Böylece özünde birleştirici olan din, ayrıştırmaya ve ayrılıkçı duruşlara meşruiyet kazandırır hale gelmiştir. Bu süreçte, belki de Müslümanların tarihinde ilk defa, yaşanan olumsuzluklar Şiilik, ya da Sünnilik üzerinden okunmaya ve akan kan, Sünnilik ya da Şiilik adına kutsanmaya, meşrulaştırılmaya başlanmıştır. İşin en kötü yanı, sorunun en temelinde özgürlük sorunu olduğu, cehaletin ve hamakatin özeleştiriyi engellediği; çözümün öncelikle din konusunda özgürce düşünebilecek kadar doğru bilgi ve birey bilincinde yattığı maalesef pek görülmemektedir. Müslümanların İslam'a bakışları, büyük ölçüde görme özürlülerin fil tanımına benzemektedir. Mezhep, cemaat, tarikat vb. dini oluşumlar dinin yerine ikame edilmektedir.

İslam dünyasının içine sürüklendiği mezhep çatışmasını doğru anlayabilmek ve sağlıklı çözüm önerileri üretebilmek için, stratejik açıdan önemli gördüğümüz bazı hususları şöyle sıralamak mümkündür:

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1. Mezhepler, adı ne olursa olsun, din anlayışındaki farklılaşmaların kurumsallaşması sonucu ortaya çıkan beşeri oluşumlardır. Hz. Muhammed'in sağlığında ne mezhep, ne cemaat, ne de tarikat vardır. Bu tür beşeri oluşumlar hiç bir şekilde dinle özdeşleştirilemez. Kısaca mezhep beşeridir, din ise ilahidir.

2. Din bütünleştirirken, mezhepler ayırıştırır. Aynı dine mensup insanlar, mezhep söz konusu olduğunda, dinin kuşatıcılığını mezhebe transfer ederek, dine mensubiyeti mezhep üzerinden okumaya ve değerlendirmeye başlarlar.

3. Mezheplerin teşekkül sürecinde ve varlıklarını idame ettirmesinde siyasi egemenlik meselesi birinci derecede belirleyici olmuştur. Egemen güçler, etkinliklerini sürdürebilmek için yapıp ettiklerini meşrulaştırmak isterler. Bu süreçte dinin meşrulaştırıcı boyutu, mezhepler üzerinden daha etkin kullanılabilir. Aynı şekilde, egemen olmak için fırsat kollayan muhalif güçler de, seslerini duyurabilmek, otoriteyi yıpratmak ve iktidara giden yolu açabilmek için mezheplerin desteğini yanlarından bulmak isterler. Dinin vermek istemediği destek, mezhepler üzerinden daha kolay elde edilebilir. Bireysel çıkar çatışmalarında meşruiyetle ilgili sağduyuya aykırı duruşlar, herhangi bir mezheple ilgili düşünce kalıpları içinde kolayca görünmez hale getirilebilir.

4. Mezhep, cemaat ve tarikat yapılanması, İslam'ın geçit vermediği bazı bireysel ve toplumsal taleplerin, geleneğin içine yerleşerek bir tür sahte de olsa meşruiyet kazanmasına imkan sağlayabilir. Mesela, İslam, amaç ne kadar yüksek olursa olsun, haram yollarla o amaca ulaşılmasına izin vermez.

Mezheplerin stratejik boyutu, beşeri oluşumdan başka bir şey değilken, her mezhebin sadece kendisini "Fırkayı Nâciye" olarak görmesinden, mezheplerin kendi görüşlerini bilerek ya da bilmeyerek dinle özdeşleştirmesinden ve mezhep farklılıkları yüzünden insanların birbirlerini öldürmekten çekinmemesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca insanlar dini, mezhepler üzerinden öğrendikleri için, mezheplerin be-

şeri oluşumlar olduğu pek fark edilmemektedir. Mezhepler ve diğer dini oluşumlar, ayrılıkçı duruşların meşrulaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. Mezhep çatışmaları, Müslümanların İslam ortak paydasını görmelerini engellemektedir.

Müslümanların 14 asrı aşan tarihlerinde yüzlerce mezhep çatışması yaşanmıştır. Bu çatışmalar, sadece Şii'lerle Sünnîler arasında değil, Hanefîlerle Şafîîler arasında da geçmiştir. Ancak, bu tür olumsuzluklar, hep mahalli kalmış; yaşanan acılar seçilmiş travmaya dönüşerek Müslümanların geleceğini karartmamıştır. Bugün İslam dünyası, domino tesiri ile kolayca yayılabilecek bir mezhep çatışması riski ile karşı karşıyadır. Suriye'de, Irak'ta, Bahreyn'de, Pakistan'da, Hindistan'da ve Afganistan'da mezhep çatışması fiilen devam etmektedir. Yüzlerce insan, sırf farklı mezheplerden oldukları için, hunharca öldürülmektedir. Bir grup adına, bir şekilde kan aktığı zaman, gerçekten de artık araya kan davası girmiş demektir. Akan kan, hasımlar arasındaki duvarı iyice kalınlaştırır; kin ve öfkeyi besler. Daha ileri bir aşamada, acıların seçilmiş travmaya dönüşmesine sebep olur.

İslam dünyasında, mezhep çatışmasının önüne geçebilmek için, mezhep farklılıklarından dolayı hiç kimsenin tekfir edilemeyeceğinin, adı ne olursa olsun hiçbir mezhebin İslam'la özdeşleştirilemeyeceğinin; imanın ve sorumluluğun bireysel olduğunun ve cennete veya cehenneme toplu rezervasyon yapılamayacağının bilinmesi ve İslam ortak paydası bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bir kimsenin Müslüman olması için Kur'an'da belirtilen temel iman esaslarına (Tevhid, Ahiret, Nübüvvet) inanması yeterlidir. "Ben Müslümanım" diyen bir kimseye, hiç kimsenin "sen ne biçim Müslümansın?" diye soru sorma hakkı yoktur. İslam, hiçbir kimsenin, hiçbir mezhebin, cemaatin ya da tarikatın tekelinde değildir. Ayrıca, Cenab-ı Hakk'ın lütfettiği yaratıcı yetileri etkin kullanarak anlam ve değer üretemeyenlerin, İslam'ın hayatı ve barışı esas alan, adaleti kurucu ilke kabul eden bir din olduğunu kavramalarının çok zor olacağının, bu tip kimselerin ezilmişliğin de etkisiyle hem kendilerini, hem de diğer insanları bir "nesne" gibi göreceklarının unutulmaması lazımdır. Evrensel yaratma sürecine "salih amel"le katılamayanlar ancak yakar, yıkar ve öldürürler.